

Lumpenburžoazní dějepisectví v praxi - na okraj dokumentu České televize o Janu Želivském

Historik Jiří Kejř píše ve své knize o husitech a husitství, že dne devátého března roku 1422 nová vláda v Praze – Kejř má patrně na mysli pravicové křídlo měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany v Praze, které se krátce před tímto datem dostalo v Praze politickým převratem k moci – „dává záludně popravít Jana Želivského“. ¹ František Palacký nazývá tento čin „skutkem nešlechtným, jenž způsobem zrádným učiněn byl“. ² Vysvětluje jej tím, že noví vládcové pražští „považovali vládu svou a s ní celou také budoucnost národa svého za nejistou a v nebezpečí postavenou, pokudkoli kněz Jan, na živě jsa, vládl myslimi většiny obecného lidu pražského“. ³ Pokusme se zrekonstruovat průběh událostí, které vedly k tragickému zakončení života kněze Jana.

Politická strategie a taktika kněze Jana Želivského zosobňovala radikálně levicové křídlo měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany v Praze, a proto prosazovala ty požadavky, jež upevňovaly spojenectví chudiny se středním řemeslnictvem. Želivský se především zasadil o důslednou očistu města od pohlavářů reakční katolické hierarchie a bohatých kupců, kteří náleželi k německému patriciátu, jenž podporoval mocenské nároky císaře Zikmunda (přitom ovšem sám byl prost jakékoli národní nenávisti; je známo, že zřídil kostel s německým kazatelem pro ty německé spoluobčany, kteří se přiklonili na stranu kalicha). Z jeho popudu byl zvláštním usnesením obce jejich majetek zkonfiskován a měl být rozdán těm stoupencům učení Mistra Jana Husa, kteří se v boji za „vítězství zákona božího“ nejvíce vyznamenali. Nemohl však zabránit machinacím, jež se v praxi s tím majetkem prováděly. Největší prospěch ze zabaveného majetku (na 300 pražských domů, na 28 tvrzí a vesnic v okolí Prahy, bezpočet zahrad a vinic) měli nakonec konšelé, kteří většinu tohoto majetku skoupili. Tak se začal vytvářet nový, tentokrát český patriciát, který byl smrtelným třídně sociálním a sociálně politickým nebezpečím pro Želivského. Když r. 1421 prosadil Želivský i zrušení věčných rent, které vázly na většině městských domů, dosáhli měšťané v podstatě svých cílů a jejich zájem na další účasti v revoluci se počal vytrácet. Opíraje se především o lid na Novém Městě pražském, snažil se Želivský najít protiváhu ve svém spojenectví s Žižkou, jež bylo celému revolučnímu hnutí prospěšné. Dochází tak k určité rovnováze mezi chudinou, vedenou Želivským, a měšťanstvem, která se projevuje střídavými úspěchy obou stran v boji o moc. Protože konšelé, které Želivský dosadil, byli zpravidla brzy zkorumpováni a dostali se úplně do vleku bohatého měšťanstva, byl Želivský nucen vykonávat neustálý tlak na radu. Pod tlakem mas byli konšelé nuceni svolat „velkou obec“, kterou v této revoluční době představovalo všechno obyvatelstvo města bez ohledu na majetek; velká obec provedla nové změny v radě. V červenci r. 1421 Želivský dokonce sám obsadil obě radnice a „tehdy vládl celou obcí“, jak zaznamenal starý letopisec. ⁴ Když bohatí měšťané využili v době II. křížové výpravy nepřítomnosti Želivského v Praze a zmocnili se opět vlády, dal kněz Jan po svém návratu svolat shromáždění obce ke kostelu sv. Štěpána na Novém Městě pražském a rozhodl se nastolit revolučně demokratickou diktaturu (což připomíná revoluční diktaturu vůdce jakobínů Maxmiliána Robespiera v Paříži ve vrcholném období francouzské buržoazně demokratické revoluce). Z jeho popudu zvolil lid za vrchního pražského hejtmana Jana Hvězdu z Vícemilic, řečeného Bzdinka, Žižkova spolubojovníka a věrného přítele Želivského. Od října r. 1421 Želivský a Bzdinka byli neomezenými vládci Prahy, kteří mohli, jak praví ve své kronice slovatný mistr Vavřinec z Březové, „úředníky nebo konšely, kdykoli se jim uzdá, vyměňovati, dosazovati a sesazovati“. ⁵

V létě roku 1421 se císaři Zikmundovi podařilo shromáždit druhou křížovou výpravu, která se však daleko nedostala, jelikož byla zachycena u Žatce, a když se křížáctí žoldáci, schopní hrdinsky bojovat jedině proti bezbranným ženám, dětem a starcům, doslechli o blížícím se Žižkově vojsku, dali se na zbabělý útěk. Zoufalý Zikmund se ještě téhož roku znovu pokusil o útok pomocí vojska uherského království, které poměrně rychle postoupilo k Jihlavě. Polekaná husitsko-kališnická šlechta spěchala pod dojmem této zprávy do Jihlavy kát se ze své účasti na čáslavském zemském sněmu, jenž toho roku slavnostně sesadil Zikmunda z českého královského trůnu, a žádat o milost: ve Vltavě neuplynulo příliš mnoho vody od doby, kdy vůdce kališnického panstva Čeněk z Vartemberka kategoricky prohlašoval: „Nic nás nezastaví, zůstaneme kalichu věrni!“; kališniční páni se nyní, jak se alespoň zdá, patrně jali přesvědčovat jeho císařskou a královskou milost, že vše bylo pouhé nedorozumění, pouhý to žert, jímž chtěli svého milovaného krále českého a římského, jemuž co právoplatnému následníku uprázdněného královského trůnu českého vždy ve svých srdcích věrni zůstávali, pobavit a rozveselit. Laskavý i nelaskavý čtenář, jenž svým pátravým zrakem bedlivě sleduje tyto řádky, si zajisté pamatuje na onu scénu z filmu Otakara Vávry „Jan Žižka“, v níž Čeněk z Vartemberka zdůrazňuje: „Nepřijmeme krále Zikmunda, pokud nepotvrdí svobodu vyznání a všechna práva, která jsme si vydobyli!“ Načež mu budoucí slavný husitský vojevůdce odpovídá: „Tak, vám se nejedná o nic jiného, než aby vám Zikmund zachoval vaše úřady a statky, které jste zabrali církvi. Za to se s ním chcete smířovat. A to je zrada!“

Uherští Kumáni, kteří nezůstávali nic dlužni své pověsti nelítostných hrdlořezů, pronikli – páchající neslýchaná zvěrstva na bezbranném obyvatelstvu vesnic a měst: ryzost a pravost svojí křesťanské víry osvědčovali a odpustky za odpuštění hříchů získávali například tím, že novorozeňata napichovali na kůly u plotů (byly to přece děti husitských kacířů, které jim papežská bulla prikazovala vyhladit!) – až ke Kutné Hoře. Tehdy opět volala Praha o pomoc tábority, které v tak hluboké a upřímné nelásce chovali ctihodní mistři staroslavného vysokého pražského učení Karlova. Táborští „bojovníci boží“ pod Žižkovým vedením rychle přispěchali, načež tábořské vojsko, zesílené pražskými oddíly, vyrazilo proti nepříteli. V té době byl již Žižka slepý na obě oči, protože druhé oko ztratil, jak obecně známo jest, při obléhání hradu Rabí. Vojsko tábořských a pražských husitů se dostalo do nebezpečné situace u hor kutných, když kutnohorští měšťané zrádně otevřeli brány města Zikmundovi, a husitské vojenské oddíly se ocitly v obklíčení. Žižka však, ač úplně slepý, opět prokázal svou schopnost mistrovského taktického manévrování, když se mu podařilo uniknout v noci nenápadně z obklíčení, načež znenadání udeřil na hlavní Zikmundovy voje. Na přelomu let 1421 a 1422 došlo ke krvavé řeži, během níž byla prchající uherská vojska v několika bitvách mezi Kutnou Horou a Německým Brodem (k hlavní bitvě došlo zřejmě u Habrů) úplně rozdracena. Německý Brod, jenž pomáhal křížáckým zhoubcům českého národa a české země, byl zcela zničen a vypálen, obyvatelstvo pobito. Starý dobový kronikář vypravuje, že ještě po řadu let zde byli jedinými živými bytostmi vlci, potulující se po náměstí.⁶

Již na konci roku 1420 a posléze i na sněmu čáslavském v roce následujícím navrhli představitelé měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany vyslat poselstvo do Polska, jež by nabídlo polskému králi královskou korunu v Čechách. Kandidátem na český královský trůn měl být i velkokníže litevský.⁷ Krach druhé křížácké výpravy pod vedením císaře Zikmunda na počátku roku 1422 zřejmě radostně uvítal především litevský velkokníže Vitold, jenž se ziskem české královské koruny doufal pomstít nenáviděnému králi uherskému.⁸ Vyhlídka na českou korunu byla lákavá i pro polského krále Vladislava z rodu Jagellovců. Polskému králi byl patrně obzvlášť sympatický boj husitů se Zikmundem, jenž byl jeho letitým politickým odpůrcem, neboť pomáhal řádu německých rytířů proti Polákům. Na druhé straně ovšem nebylo možné veřejně se zmocnit české koruny, když za to papežská kurie

hrozila nejpřísnějšími tresty. Proto se Vladislav neodvažoval ucházet se o českou korunu přímo, ale snažil se ji získat pro svého příbuzného Zikmunda Korybutoviče (jenž byl, jak se alespoň zdá, synovcem polského krále i litevského velkoknížete). Kandidaturu Zikmunda Korybutoviče podporoval zpočátku i Jan Žižka – Palacký uvádí, že „mezi příčinami, jež vedly Žižku i Korybuta ku přízni obapolné“, měla patrně „zvláštní účastenství Žižkova známá ku Polákům láska“, a proto se „starý válečník s mladým knížetem vespolek otcem a synem nazývali“⁹ –, Jan Želivský ji však od začátku odmítal. Když pak papežská kurie důrazně varovala před jakýmkoli jednáním s husity, Vladislav i Vitold se Zikmunda Korybutoviče, jenž přišel do Čech s vojenskou výpravou v květnu 1422, veřejně zřekli a prohlásili jeho akci za soukromou. Tím ovšem byla pozice Korybutovičova značně oslabena a v důsledku toho nebyl zvolen za krále, ale pouze za zemského správce. Brzy se pak stal nástrojem kališnického panstva a ztratil oporu u Žižky i na Táboře.¹⁰

Velkokníže litevský se spolu s úvahami o přijetí královského trůnu v zemích koruny české od samého počátku politicky stavěl na stranu pravicového křídla pražské měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany. František Palacký zdůrazňuje, že „čím opravdověji počal Vitold obmýšlet věci české, tím větší důležitosti muselo nabývat také jeho vkládání se mezi strany v Čechách se potýkající. Poslové čeští byli ho ubezpečili, že Čechové chtějí rádi smířiti se s církví všeobecnou opět (arci že jen způsobem oblíbeným teprv později od sboru Basilejského), a on také jen pod tou výminkou byl se uvolil k přijetí koruny české; a proto se hned z počátku postavil do čela té strany, která spokojujíc se s články Pražskými, protivila se i Táborům i knězi Janovi v Praze. To aspoň bylo zřejmé i Vitoldovi, i šlechtě české, i mistrům učení Pražského, že moc kněze Janova musela v Praze minouti, měli-li mít Čechové naději na smíření s ostatním křesťanstvem. Násilné jeho utisknutí mohlo arci vést k rozbroji a zášti mezi stranami kališnickou a Táborskou: ale toho bylo již nyní méně obávaní se, co síla nepřátel zahraničních aspoň na delší čas byla ochromena.“¹¹

Na počátku roku 1422 mohl Žižka slavit triumfální návrat do Prahy, která jej přivítala, jak praví starý letopisec, jako skutečného knížete. Spolu s Žižkovými vojenskými oddíly přišla do Prahy i značná část husitské kališnické šlechty, jejíž příslušníci stáli v době bojů se Zikmundem v čele husitských vojsk. Názory a politické postoje těchto husitských hejtmanů ve velké většině souznívaly s názory a postoji, které zastávali pražští univerzitní mistři – čili husitsko-kališnická pravice. Konzervativní pražské měšťanstvo – neboli sociálně ekonomická vrstva českého městského patriciátu, která se na starém i novém městě pražském zrodila v důsledku národnostních, třídně sociálních a politických reforem, které prosadil Jan Želivský – zformovalo s kališnickou šlechtou jakožto se svým přirozeným třídně sociálním spojencem politický koaliční blok, jenž na začátku února 1422 uvedl do chodu mechanismus pravicového mocensko-politického převratu.

Tento politický vývoj dosti trefně vystihuje František Palacký, když píše, že různice mezi odlišnými politickými skupinami, které v Praze zápasily o moc, „nebyly původu místního, ale že zakládaly se na zásadách; i ačkoli nejbližší příčina k vypuknutí jejich bylo tajemné ztracení se pečeti městské, však se vlastně o to jednalo, má-li v Praze vládnout strana kališnická i šlechtická nebo demokratická strana kněze Jana“.¹² Levicové a pravicové křídlo měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany – Palacký skvěle postřehl, že pouze „strana kněze Jana“ byla v boji o vládu nad Prahou „stranou demokratickou“ – neboli, jak praví Josef Pekař, „strany v Praze zápasící“ se dohodly, že se v otázce vlády v obou městech pražských podrobí usnesení devatenáctičlenného rozhodčího sboru hejtmanů vojsk, v němž k představitelům levicového či alespoň levostředového (táborského) křídla měšťansko-šlechtické reformně opoziční strany mezi husity náleželi vedle Jana Žižky a Jana Hvězdy z Vícemilic snad ještě pouze asi dva nebo tři další velitelé husitských jednotek. Není proto divu, že výrok rozhodčího sboru o vládě v Praze vyzněl pátého února 1422 způsobem následujícím:

a) konšelé v obou městech pražských Želivským dosazení mají být zbaveni svého úřadu, novými konšely nesmí být ani ti, kteří dříve převraty Želivského dosáhli konšelství; b) svobodně volená městská rada příští nesmí být moci své zbavena do roka, což znamenalo, že měla být položena hráz i proti převratům budoucím; c) že žádný mistr nebo kněz (rozuměj: především kazatel Želivský) nesmí nezávan vstoupit do rady konšelské, a to ani v jednom z obou měst pražských; d) trestán má být popřípadě i smrtí každý, kněz nebo laik, který by obec bouřil nebo ve věcech náboženských nepodrobil se rozhodnutí kněžského sboru – v němž byl Jan Želivský politicky naprosto osamocen, izolován a bezmocný. Není obtížné porozumět tomu, že mezi novými konšely, kteří byli na starém i novém městě pražském zvoleni z popudu rady devatenácti husitských šlechticů, měli jednoznačnou převahu představitelé pravicového křídla měšťansko-šlechtické opozičně reformní strany v Praze. Profesor Pekař si nikoli náhodou pochvaloval, že po krachu druhé křížové výpravy a vítězství nad Zikmundem došlo v Praze k posunu doprava a rozhodnutí vůdců husitských vojsk „vzlyčelo na celé čáře proti Želivskému“.¹³

Husitská pravice, využívající taktické útočné iniciativy, opírající se o drtivou většinu v rozhodčím sboru, pokračovala v náporu. Devátého února 1422 si pražští měšťané a univerzitní mistři – v čele s Jakoubkem ze Stříbra, jenž zahájil proti Želivskému prudkou kampaň a požadoval nepřímou jeho smrt – vynutili na Žižkovi, že dal souhlas k tomu, aby odstoupil Jan Hvězda z Vícemilic coby „diktátor, krvavým knězem Želivským dosazený“: na jeho místo zvolili noví konšelé obou obcí pražských za nejvyššího hejtmána pana Haška z Ostroha a Valdštejna. Pravicový mocenský převrat v husitské Praze byl dovršen.¹⁴ I poté však považovali noví vládcí v Praze „svou vládu za nejistou a v nebezpečí postavenou“, pokud zůstane kněz Jan, jenž má takový vliv na myšlení a jednání většiny „obecného lidu pražského“, na živu.¹⁵

„Dějiny Československa do roku 1437“ nám sdělují, že „Žižka v té době“ – neboli v prvních měsících roku 1422 – „z důvodů nám bližší neznámých nepřispěl celou svou autoritou ve prospěch Želivského“.¹⁶ Pokusme se na položenou otázku odpovědět. Ochlazení vzájemného vztahu mezi Žižkou a Želivským mohl například způsobit fakt, že, jak jsme již zmínili, husitský vojevůdce podporoval v oné době kandidaturu Zikmunda Korybutoviče na český královský trůn, kdežto kněz Jan Želivský byl důsledně protimonarchistického, republikánského politického smýšlení, což je u člověka v první čtvrtině patnáctého století nesmírně obdivuhodné: kněz Jan předstihl v tomto ohledu svou dobu o více než tři stovky let a dostal se na úroveň revolučně demokratické politické duchovně praktické aktivity francouzských jakobínů, kdežto Jan Žižka z Trocnova a z Kalicha nedovedl z tohoto hlediska „vyvrci ze sebe starého kvasu“, jak říkali radikální táborští kněží, kteří mimo jiné hlásali, že „v obnoveném království božím nebude žádných císařů a králů, ani pánů a poddaných“, neboť celá třídně sociální strukturace feudální společnosti zpředměťňuje „tělesný hřích, jenž musí být potrestán, jelikož odporuje zákonu božím“. Je také možné, že univerzitní mistři našli kněze Jana u Žižky z toho, že on nebo některý z jeho učedníků a společníků hlásá „pikartské bludy“, jež popírají Kristovu přítomnost ve svátosti oltářní i celý proces „přepodstatnění“ (neboli „transsubstanciací“) chleba a vína na tělo a krev Kristovu v průběhu mše. Připomeňme, že Jan Žižka se v průběhu roku 1421 aktivně podílel na likvidaci revolučně demokratické chudinské lidovlády na Táboře, sociálně ekonomicky založené na společenství majetku v souladu se vzorcem „nic nemá být mé nebo tvé, leč všechno má být společné“, když nechal upálit 75 pikartů na Klokotech, důrazně požadoval upálení kněze Martina Loquise, obviňovaného z „hlásání a šíření ohavných bludů pikartských“, a v čele vojenské výpravy, když již byl zcela slepý, pobídl zbytek tak zvaných „adamitů“.¹⁷ Pikartství bylo vždy pro slavného husitského válečníka velice citlivou otázkou, a proto obviněním Želivského z pikartství mohli slovní pražští univerzitní mistři vskutku dosáhnout svého cíle, jímž bylo

postavit Žižku proti Želivskému. Načrtli jsme pouze jistou hypotézu, jejímu ověření brání žalostný nedostatek pramenů a hodnověrných zpráv z té doby.

A nyní se již můžeme začíst do líčení posledních hodin života kněze Jana. Palacký uvádí ve staročestíně vypravování kněze, jenž byl pomocníkem Jana Želivského a byl přítomen jeho zákeřnému zavraždění na staroměstské radnici: „Domýšlíme se, že kněze Janův přední pomocník, kněz Vilém.“¹⁸ Kněz Vilém líčí dle Palackého mínění velice živě a plasticky lživě, podlé, zákeřné a jidášské chování nepřátel kněze Jana, staroměstských a novoměstských konšelů na staroměstské radnici, kam jej vylákali dva z nich (jeden staroměstský a druhý z nového města pražského) pod záminkou, že s ním a jeho společníky potřebují projednat jakousi důležitou věc, když s ním naoko přátelsky rozmlouvali a on jim bezelstně, upřímně odpovídal, netuše, že usilují o jeho bezživotí. Vyprávění kněze Viléma podáváme ve zkrácené podobě a v soudobé češtině, byť dlužno přiznat, že jazyk staročeský, v němž je originál Vilémova líčení napsán, má zvláštní, jedinečný půvab. Dozvídáme se, že když se Jan se svými druhy dostavil na staroměstskou radnici, tu byl nejdříve velmi přátelsky přivítán – noví radní obou obcí pražských si pochvalovali, jak báječně se s knězem Janem názorově shodnou –, načež se tam potkal s novým nejvyšším vojenským hejtmanem panem Haškem z Valdštejna a připomenul mu nepoctivě a hanebně odvolání Jana Hvězdy z Vícemilic, jenž byl zkušeným a dobrým služebníkem boha a obce, pohlédnuv na něj se slovy: „Pane Hašku, kdyby tys něco dobrého pro obec učinil a jí věrně něčím posloužil, a oni tě potom nepoctivě od sebe jako nevěrného odstrčili, bylo by ti to libo?“ On pak pravil: „Ne, jistě nebylo.“ A kněz Jan řekl: „Nepřej tedy něco takového jiným.“¹⁹ Poté, co pan Hašek odešel, vtrhl po krátké chvíli nato do jednací síně rychtář s biřící a Jana Želivského i s jeho stoupenci zajal, nechav je svázat. Načež kněz Jan, pokynuv rukou, řekl: „Nechte mne, již vám dobře rozumím.“ A když jej pustili, šel do dveří zasedací síně, v níž se obec shromažďuje, i kleče u lavice, sepnuv ruce, a chvíli poklečev, vstal a šel mezi ty, co jej zajali a počal si s nimi něco šeptat, a purkmistr staroměstský pravil: „Kněže Jene, jinak býti nelze.“ Kněz Vilém vyzpovídal před popravou Jana Želivského i jeho stoupence: »A tu jsem se každého z nich otázal: „Milý bratře, již vám všem o život jde, a proto se tě táži, zda nemáš nějaké pochyby o těle a krvi pána Ježíše Krista?“ A oni mi odpověděli, řkouce: „Nikoli, milý bratře, my jsme dnes přijímali tělo a krev Ježíše Krista, pána našeho, a dá-li bůh, veseleji zemřeme.“«²⁰ Těsně před smrtí sejal Jan Želivský ruce a pravil: „Otče nebeský! Děkuji ti, žes mi dal od svých trpěti!“ A poté beze všeho strachu pod meč hlavu naklonil. A kat nám pravil, že klekl a sepnul ruce, načež mu kat řekl: „Milý kněže Jene, dovol mi, abych ti mohl ruce svázat, neb jinak bych své dílo nemohl dokončiti.“²¹ I svázal ruce jemu a hlavu sťal jemu i jeho bratřím. A to se stalo léta od narození syna božího 9. března 1422... Po malé chvíli se o celé události dozvěděli Novoměstští a počali zvonit k šturmu u Matky Sněžné; pražská chudina se sběhla a hnala se do starého města k radnici; konšelé v té chvíli již utekli z radnice zadními vraty. Když stoupenci kněze Jana přiběhli, našli Haška, z kurvy syna toho zrádného, jak jezdí po náměstí a snaží se utišit hněv lidu vykládaje, že knězi Janovi se nic zlého nepřihodilo. Nato lid obce pražské volal: „když se mu nic zlého nepřihodilo, přikaž, ať nám jej ukážou“. Vidouce, že lže, křičeli naň jiní: „Zrádný, nevěrný pane, i s jinými zlosyny zamordovali jste nám našeho milého kazatele!“ A on se svými věrnými, obrátiv koně, prchal pryč, a jeho pronásledovatelé se hnali za ním; načež v Železné ulici zastavil oddíl několika set žoldnéřů se samostříly, aby rozvášněný dav rozehnali. Žoldnéři však dali přednost zbabělému útěku, jeden druhého porážejíce.²²

Vzpouza obecného lidu pražského, která okamžitě propukla po zavraždění kněze Jana, přivedla přívržence Želivského opět dočasně k moci. Univerzitní mistři jako zavilí odpůrci radikálního pražského kazatele byli vyhnáni do Hradce Králové. Pražská chudina ještě po nějaký čas ovládala město, ale její vláda neměla dlouhého trvání, neboť jí po smrti Jana

Želivského chyběl schopný politický vůdce a organizátor. Do radnic na obou městech pražských byli sice dosazeni noví konšelé, ale bohaté měšťanstvo, jakmile přešla vlna lidového hněvu a rozhořčení a odvážilo se opět vyjít na ulici, zmocnilo se znovu obou radnic a vlády v Praze.²³

Pád Želivského umožnil pražskému měšťanstvu i husitské šlechtě pokračovat v nerušené spolupráci a zejména se oddávat nadějším, že se brzy podobným způsobem zbaví i Žižky, jakmile bude v zemi nastolen nový řád, který sliboval příchod uchazeče o český trůn, litevského prince Zikmunda Korybutoviče, do Prahy – o němž jsme se již vlastně zmínili. Synovec polského krále a litevského velkoknížete po svém příchodu do Prahy nejdříve tvrdě a nelítostně potlačil opozici stoupců Jana Želivského a záhy poté začal podporovat snahy pravicového křídla husitsko-kališnické nábožensko-politické strany, čili především kališnické šlechty, o dorozumění s panstvem katolickým a dosažení smíru s uherským a římským králem Zikmundem, což, jak se alespoň zdá, způsobilo, že ztratil podporu Žižkovu i táboritů.

V roce 1423 se kališnické a katolické panstvo domnívalo, že přišla jeho chvíle, neboť je již dostatečně silné k tomu, aby dokázalo Žižku zneškodnit. V bitvě u Hořic v dubnu 1423 však bylo panské vojsko vedené Čeňkem z Vartemberka na hlavu poraženo. Přibližně ve stejném období se polský král Vladislav Jagellonský smířil se Zikmundem Lucemburským a odvolal svého synovce z Čech. Zikmund Korybutovič tak alespoň načas přestal hrát roli v politické hře husitsko-kališnické pravice a zklamal tak naděje kališnické i katolické šlechty. Žižkovi se podařilo ovládnout Hradec Králové a učinil z něj poté, co se někdy na přelomu let 1422/23 rozešel s Tábořem, své hlavní sídlo. Zpráva o této události, která znamenala zjevný mocenský přesun ve prospěch Žižkův, vyvolala poplach mezi husitskou šlechtou, která Žižkovi vypověděla boj na život a na smrt. Žižkova převaha však byla zřejmá: v bitvě u Strachova dvora poblíže Hradce Králové bylo vojsko husitské šlechty v bitvě, v níž poprvé stanula „archa proti arše“ (tak se nazývaly dlouhé tyče, které měly na konci schránku se svátostí oltářní a byly nošeny před husitskými vojsky), na hlavu poraženo vojskem Žižkovým.

Vzhledem k nemožnosti dosáhnout nad Žižkou vítězství, smlouvala s ním šlechta příměří, které však znamenalo pouze dobu nových příprav panské jednoty nejen proti Žižkovi, ale i proti táborům, tedy proti všem, kdo se stavěli za program nekompromisní realizace čtyř artikulů pražských. Výrazem těchto snah byl sněm svatohavelský v říjnu 1423, na němž byla zvolena nová zemská vláda, tentokrát již pouze z řad kališnického a katolického panstva, a kde se odsuzovali „zhoubcové zemští“, tj. především tábořská polní vojska „polem pracující“. Panská jednota vyslala proti Žižkovi znovu vojsko, jež však bylo v bitvě u České Skalice v lednu 1424 opět poraženo. Páni se dokonce neštíteli vyslat do Žižkova tábora najatého vraha, jenž byl však bdělostí strážců odhalen a zneškodněn. Zikmund Korybutovič se opět vrátil do Čech, aby pomohl svým „třídním bratrům“ z kališnické šlechty a panské jednoty, tentokrát však proti vůli svých královských příbuzných, na jejichž pomoc nemohl spoléhat, čímž jeho postavení jako „krále požádaného i zvoleného“ bylo velmi nejisté. Husitská šlechta jasně viděla, že její síly nestačí k Žižkově porážce, neboť Žižkovy akce se neomezovaly pouze na východní Čechy, jelikož husitský vojevůdce podnikal ve spolupráci s táboři výpady i proti šlechtě západočeské a severočeské. Panstvo proto vyvinulo rozhodné úsilí, aby získalo na svou stranu i Pražany. Mluvčím nejreakčnějších složek pražského měšťanstva, univerzitním mistrům, se nakonec podařilo přesvědčit pražské konšely o nutnosti takového spojení. Tak byla na jaře roku 1424 vytvořena skutečná panská jednota, spojující v jeden šik šlechtu katolickou, kališnickou i pražské měšťanstvo.

Spojená vojska pražská a panská vyčkala vhodného okamžiku, kdy Žižka ustupoval ze západních Čech na Žatec, Louny a proti proudu Labe, a sevřela jej v Kostelci nad Labem. Zdálo se, že tentokrát je Žižka i se svým vojskem ztracen. Z nesnází pomohl Žižkovi Hynek z Poděbrad, jeden z mála Žižkových spojenců z řad panstva. Žižka mohl včas odtáhnout a na

kopci u Malešova blízko Kutné Hory se opevnil vozovou hradbou a zaujal výhodné postavení. Sedmého června 1424 zde došlo k veliké bitvě. Když se vojska panské jednoty přiblížila, Žižka spustil s kopce válečné vozy naplněné kamením, které rozrazilily řady útočníků, proti nimž se vrhla Žižkova pěchota. Byla to jedna z nejkrvavějších bitev, jaké byly vůbec v průběhu husitských válek svedeny, a skončila strašlivou porážkou panských vojsk. Obrovské ztráty utrpěli i Pražané. Pro Prahu znamenala tato porážka ztrátu vedoucího postavení mezi husitskými stranami, neboť její městský svaz se úplně rozpadl. Žižkova polní vojska zahájila mohutnou ofenzívu, během níž jim padla do rukou většina kdysi pražských měst, jako například Kutná Hora, Kouřim, Český Brod, Nymburk. K Žižkovi se přidal i táborský městský svaz, jenž mu poslal na pomoc svá polní vojska. Žižka se hned neobrátil proti Praze, ale nejprve ji izoloval ze severu, sbíraje přitom posily. Od pražského svazu odpadly i Žatec a Louny.

Nakonec se táborská a Žižkova vojska objevila před Prahou. V Praze ovšem nebylo na boj ani pomyslení, protože bylo jasné, že při nejbližší příležitosti otevře chudina Žižkovi brány města. Konšelé vyslali do Žižkova ležení kněze Jana Rokycanu, jenž měl svými postoji náležet ke středu pražské měšťansko-šlechtické reformně opoziční a husitsko-kališnické nábožensko-politické strany, aby husitského vojevůdce odvrátil od myšlenek na zničení a vypálení Prahy coby „hříšného a zrádného Babylonu“. Když se konšelé vzdali na milost a nemilost a slíbili, že se podřídí Žižkovu velení, bylo dne čtrnáctého září 1424 na Špitálském poli uzavřeno příměří. Geniální husitský válečník si možná v oné chvíli s trpkostí v duši pomyslel, že si mohl ušetřit tolik těžkých bojů s „nepřáteli boží pravdy a zákona Kristova“, kdyby byl svého času pomohl uhájit život kněze Jana před úklady zrádných pražských měšťanů a kupců.²⁴

Starý letopisec praví: „Téhož roku před masopustem páni Pražané zvolili sobě hejtmanem pana Haška z Ostroha a druhé pondělí v postu (devátého března) pan Hašek spíkl se s některými Pražany staroměstskými i povolali k sobě na radnici kněze Jana... sama desátého a stínali je všecky.“²⁵ Též z jiného pramene se dozvídáme, že Hašek z Ostroha u Strážnice na jižní Moravě, jenž pocházel ze zchudlé větve pánů z Valdštejna, byl v únoru 1422 zvolen vojenským velitelem pražského svazu, když se v Praze dostala k moci pravice. V březnu toho roku vykonal a nejspíše i způsobil popravu Jana Želivského, a uniknuv včas odvetě, nabyl velké moci za vlády Zikmunda Korybutoviče. Ale válka proti Žižkovi, do které strhl r. 1424 Prahu a ze které vyšel, byv drtivě poražen u Malešova, způsobila, že se stal v obou staroslavských městech pražských osobou velmi nevídanou. Do roka pak ctihodný pan Hašek, výkvět a koruna všech rytířských ctností, hbitě a střelhbitě přešel na stranu císaře Zikmunda, jehož vyzvědačem byl možná již dříve, zřekl se kalicha a byl od krále uherského a římského jmenován zemským hejtmanem moravským. Zemřel patrně léta páně 1452. Profesor Pekař ho zahrnuje nadšenou chválou za to, že odstranil Želivského a vedl Pražany proti Žižkovi.²⁶

Vinu za odpornou, zákeřnou a podlou vraždu Jana Želivského má tedy, jak se alespoň zdá, na svědomí především urozený pan Hašek z Ostroha a Valdštejna. Leč není jediným člověkem, na jehož rukách lpí nevinná krev kněze Jana. Ze stati na nezávislé internetové encyklopedii o mistru Jakoubkovi ze Stříbra se dozvídáme, že tento vážený univerzitní mistr podal dne sedmého března 1422 na Želivského žalobu a přímo tak zavinil Janovo následné odsouzení a popravu. Účelem Jakoubkovy žaloby bylo, jak se alespoň zdá, právně legitimizovat popravu kněze Jana: shromáždění konšelů starého a nového města pražského, kteří se do svých úřadů dostali po pravcovém mocenském převratu na počátku února 1422, sehráli hanebnou roli samozvaných soudců, kteří odsoudili Jana Želivského coby „kněze krvavého“ k smrti a vydali jej katovi. Kněz Jan se tak stal obětí zákeřné a podlé justiční a politické vraždy.²⁷ Vyslechněme v této souvislosti svědka nejpovolanějšího – ctihodného univerzitního profesora Josefa Pekaře, jenž zdůrazňuje: „Slova odsouzení naprostého, a to

odsouzení významu dalekosáhlého, slyšíme od svědka velké mravní autority, od Mistra Jakoubka: „Ty jsi vinen,“ řekl Želivskému někdy roku 1421, „všemi těmi bouřemi a krveprolitím, do nichž uvržena byla česká a moravská zem“... tolik smíme předpokládat, že Jakoubek měl na paměti, že to byl Želivský, jenž byl strůjcem prvního výbuchu revoluce v době krále Václava, a že v Želivském jaksi spatřoval původce ducha revolty, která později hýbala Novým Městem pražským.²⁸ A dále: „Jakoubek se musil záhy utkat a na smrt zneprátelel s táborsky naladěným Janem Želivským, zastáncem metod Jakoubkem potíraných v Praze samé (a poslední dobou i členem direktoria kněžského, v jehož čele stál Jakoubek), je to nasnadě – v zápase tom je historicky nejvýznamnějším a lidsky nejbezohlednějším zahubení Želivského. Co o tom čteme v žalobách kněze Viléma, jež nevzbuzují nedůvěry, ukazuje nám také Jakoubka jako odhodlaného muže činu, nikoliv jako tichého, do svých meditací zasněného teoretika: čteme, že bojoval proti Želivskému přes rok, že jemu přímo přičítal vinu bouří a krveprolití, jimiž zavedena je země česká a moravská, že v čele zástupu lidu (procesí) dobýval se do radnice, aby osadil radu lidmi svými. Že stětí Želivského (březen 1422) je s agitací Jakoubkovou a mistrů pražských v souvislosti bezprostřední, o tom nemůže být pochybnosti.“²⁹ Tato slova přibíjejí na pranýř hanby důstojného mistra Jakoubka i všechny ostatní mistry staroslavného vysokého učení Karlova o to neúprosněji, že se jedná o slova chvály. Je jenom zdánlivým paradoxem, že označoval-li, jak se zdá, mistr Jakoubek Jana Želivského jako „kněze krvavého“, stal se tímto „knězem krvavým“ právě on sám, když, jak jsme již konstatovali, na jeho rukách ulpěla nevinná krev kněze Jana. Není divu, že právě takové bylo patrně znění žaloby, které proti němu vznesli po vraždě na Želivském spáchané Janovi stoupenci, a proto bouře, která následovala po popravě lidového tribuna, vynesla Jakoubkovi a jeho druhům, dalším univerzitním mistrům-fistrům, zajetí a vypovězení z Prahy do Hradce Králové.³⁰

Druhý program České televize odvysílal o Janu Želivském dokumentární film pod názvem „Vzestup a pád kněze Jana“. Filmový dokument doprovázel komentářem český historik Petr Čornej, jenž se specializuje na dějiny pozdního středověku, zvláště husitství a vyučuje na Pedagogické fakultě Karlovy univerzity.³¹ Vážený pan profesor se snažil vsugerovat televizním divákům, že společenský a politický vzestup Jana Želivského byl nevěrohodný, z morálního hlediska dokonce odsouzeníhodný, jeho krátká sláva pochybná a nezasloužená, a proto i jeho pád byl zákonitý, nevyhnutelný a spravedlivý. Neboť kněz Jan si údajně svévolně vykládal boží zákon, nástrojem boje za Kristovu boží pravdu se pro něj stalo násilí: tento samozvaný vykladač a vykonavatel boží vůle se prý tudíž choval jako diktátor a tyran.

Specialista na dějiny husitského revolučního hnutí opakoval názor profesora Pekaře, že nemůže být žádných pochybností, že násilný převrat na novém městě dne třicátého července, jehož vůdci byli Jan Želivský a Jan Žižka, byl předem umluven a připraven. Duchovním původcem byl jistě Želivský, neboť násilné změny na radnici byly, můžeme říci, jeho specialitou; vždyť „v době dvou let následujících pokusil se nejméně než třikrát o převrat podobný, tj. o vyčištění radnice od konšelů, kteří nestačili jeho radikalismu“.³² Pan Čornej k tomu „tvořivě“ přidal úvahu v duchu konspiračních teorií, že i jezdcí z oddílu, které k novoměstské radnici poslal královský podkomoří, byli možná s husity domluveni, a proto vůbec nezasáhli, když rozvášněný dav, vedený Žižkou a Želivským, vyhazoval při první pražské defenestraci novoměstské konšely z radničních oken: velitel královských žoldněřů dal naopak povel k odjezdu zpátky na pražský hrad. Váženého specialistu na dějiny husitství vůbec nenapadlo, že tato událost dokazuje jedinečnou hlubokou krizi vládnoucí královské moci, která zasáhla i její silové struktury a způsobila rozklad jejích ozbrojených složek. Ukázalo se, že nejenom dolní vrstvy feudální společnosti nechtějí žít postaru, ale především její vládnoucí vlastnické a mocenské elity nedokážou postaru vládnout a řídit společenský vývoj, takže revolučnímu výbuchu nebylo možné zabránit. Namísto toho se ve stylu přihlouplého

havlovského moralizování dějin věnoval hořekování nad brutální povahou revolučně demokratického politického převratu: revolučně naladěný pražský lid se měl patrně ozbrojit modlitbami k bohu otci, synu a duchu svatému namísto mečů, sudlic a kopí a novoměstské konšely slušně a zdvořile požádat, aby propustili z vězení stoupence kalicha – tito dobří mužové by tyto prosby v duchu pravé, čisté a ryzí křesťanské lásky zajisté neoslyšeli.

Velevážený profesor Čornej pak během svých výkladů zopakoval všechny klepy a pomluvy, jejichž duchovními tvůrci byli především mistři staroslavného učení Karlova a Želivského političtí nepřátelé – neboli „umírnění kališníci“, jejichž umírněnost skvěle charakterizuje Žižkova odpověď Čenkovi z Vartemberka ve filmu „Jan Žižka“, jak jsme ji ocitovali; s ní koresponduje zajisté velice upřímné mínění jednoho ze staroměstských konšelů, kteří se zapřísahali, že „za učení Mistra Jana Husa a za kalich i životy své položí“: „Sotva jsme vyhnali ty německé papežence a dostali do rukou radnici a obchod, přijde několik štváčů a všechno zničí!“ A tak bylo možno slyšet mudrování o „zběhlém knězi“, „povýšenci“, „nedoučeném a nevzdělaném přivandrovalci“, „muži špatné pověsti“, o tom, že po porážce u Mostu, k níž údajně došlo pátého srpna na den Panny Marie Sněžné, ztratil Jan Želivský přízeň nebes atd., atp., ... především však o „knězi krvavém“. Tato nadávka, která splynula ze ctihodných úst Jakoubka ze Stříbra a dalších univerzitních mistrů, oddaných jinak samozřejmě pouze tichým meditacím a ponořených do snivých nábožensko-filosofických a teologických úvah, lpěla na pověsti kněze Jana již od zmíněné první pražské defenestrace a poté od roku 1421, kdy kněz Jan táhl v čele vojsk pražských husitů od jednoho hradu ke druhému a ničil sídla a mocenské opory reakční politické strany císaře Zikmunda a katolických světských i církevních feudálních magnátů. Slovný opěrný sloup českého polistopadového dějepisectví vykreslil Jana Želivského coby jakéhosi vůdce, pohlavára bandy teroristů, násilníků a vrahů. Je přece samozřejmé, že krvavého násilí a zločinů se v průběhu husitských válek dopouštěli pouze a jedině husité, zvláště pak odporní a ničemní husité radikální jako Žižka a Želivský. Žoldnéři křižáckých vojsk – ukázali jsme to na příkladě Zikmundových uherských Kumánů – se přece vždy chovali jako učinění andělští beránci!

Ctihodný profesor Čornej papouškoval i v tomto místě dílo Josefa Pekaře „Žižka a jeho doba“. Profesor Pekař, jenž též, jak jsme viděli, nezahrnoval Jana Želivského obzvláštní přízni, měl však alespoň tolik profesionální řemeslné historiografické poctivosti, že sice také vypravuje, že když byl v roce 1421 Želivský vrchním velitelem pražského husitského vojska, došlo při dobývání Mostu v srpnu onoho roku ke zvěrstvům, překvapujícím i v této jinak surové válce, současně ale ukazuje, že „naproti tomu nelze zamlčet, že v dubnu r. 1421, v tom jednom či dvou týdnech, kdy vojsko Pražanů podmanilo si, vedeno jsouc také Želivským, řadu pevností královských na východě s pyšnou Kutnou Horou v čele, stalo se to v duchu smírného odpuštění za zločiny spáchané. Je zřejmo, že skutečnou tvář Želivského nevidíme bezpečně. Jisto je jen, že v Praze Jakoubkově a Vavřincově, jež naplnila se znenáhlu bezmocným hněvem za panství kazatele, jenž z osvoboditele stal se tyranem, tvrdilo se o něm netoliko, že je to kněz málo vzdělaný, ale i člověk špatné pověsti – než i tu pohříchu nevíme, o jakou zkušenost opírá se toto odsouzení, či je-li podstatné vůbec.“³³ Profesor Josef Pekař tuto profesionální dějepiseckou poctivost svého času měl – i když, což dlužno poznamenat, zapomněl uvést, že ona „Praha Jakoubkova a Vavřincova“, která se tak ráda „naplňovala bezmocným hněvem nad počínáním kněze Jana“, byla Prahou „umírněných kališníků“. Neboli pravicového křídla měšťansko-šlechtické reformně opoziční a husitsko-kališnické nábožensko-politické strany v Praze – velevázení sloupové českého polistopadového dějepisectví se ovšem na takové směšné detaily, jako je profesionální poctivost historikova, neohlížejí.

Aby nám bylo správně rozuměno, nechceme vůbec idealizovat počínání kněze Jana v podmínkách husitských válek, které se vedly (musely vést) velmi krutými, nelítostnými

metodami. Je si však zapotřebí jasně uvědomit, kdo, která strana v tomto období vedla válku spravedlivou a která nikoli. Na tuto otázku může být pouze jediná odpověď: byli to husité, kteří bránili českou zemi před zničením a český národ před vyhubením, které jim hrozilo ze strany uherského a římského krále a papeže a jimi do Čech posílaných výprav křížáckých žoldáckých hord. A mezi kupříkladu pražskými husity pak především strana Jana Želivského, a proto, pokud se kněz Jan dopouštěl ozbrojeného násilí, šlo vždy o teror spojený se ctností neboli s mravními hodnotami a ideály, jejichž živnou, sociálně ekonomickou půdou byl objektivně spravedlivý třídní zájem pražské chudiny a drobných řemeslníků či obchodníků, o němž kněz Jan kázal slovy: „Pouze ti, kdo vskutku pracují, mají právo se modlit: „chléb vezdejší dej nám dnes, ó pane“. Ale ostatní jej jedí jako zloději a lupiči!“ A proti těmto zlodějům a lupičům, jichž bylo pod zorným úhlem jejich třídně sociálního bytí plno právě mezi tak zvanými „umírněnými kališníky“, kteří se jako pan Jan Sádlo z Kostelce chtěli smířovat se Zikmundem, čímž zrazovali program čtyř pražských artikulů, neboli na čáslavském sněmu roku 1421 všeobecně přijatý program husitské revoluce, vedl Jan Želivský spravedlivou a svatou revolučně demokratickou válku. Teror, který provozovali například již zmiňovaní uherští Kumáni, nemohl být z uvedených důvodů ničím jiným než bezuzdným, zvrhlým a šíleným vražděním, a tudíž jej bylo nutné zastavit a vyhnat z české země, k čemuž nestačil samozřejmě pouze „meč duchovní“, jak idiotsky žvanil Jakoubek ze Stříbra a další velevázení mistři vysokého učení Karlova, leč bylo nutno vzít do rukou „meč tělesný“ – či možná ještě lépe cep pobitý železnými hřeby.

Je příznačné, že pod rozlišovací schopností váženého polistopadového dějepisce – jenž, což si znovu připomeňme, přednáší na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a aktivně se tak podílí na formování světového názoru českých učitelů na dějiny českého národa a smysl českých národních dějin! – se při výkladu o životním příběhu Jana Želivského ocitly takové „detaily“, jako je kupříkladu otázka viny a hledání viníků zákeřné a podlé vraždy kněze Jana, která zřejmě vskutku byla současně vraždou justiční a politickou. Velevážený pan profesor se naopak nestyděl tvrdit televizním divákům do očí, že bestiální vražda kněze Jana Želivského a jeho spolubojovníků, které se v průběhu a v důsledku kontrarevolučního mocensko-politického převratu v Praze dopustili staroměstští a novoměstští konšelé, byla vlastně naprosto v pořádku, neboť tito ctihodní a bohabojní mužové fyzickou likvidací Želivského vrátili Praze mír a pořádek, uchránili pražská města před záhubou. Nenávistně protihusitské zaměření výkladů slovnutného pana Petra Čorneje, byť zakrývané za rádoby objektivním a uhlazeným přístupem, dokonale zapadá do systému historiografické a politické ideologie mafiánské lumpenburžoazní oligarchie, vládnoucí v české polistopadové společnosti: neschopnost přiznat cokoli pozitivního na předlistopadovém systému jde ruku v ruce se zuřivými útoky proti husitství a národnímu obrození.

Třídní a stranická povaha názorů a politických postojů úctyhodného pana profesora se naplno vyjevuje v závěru televizního dokumentu v jeho slovech, že „každý radikál se stane nepohodlným a většina lidí chce žít v pokoji, klidu a míru“, jež patrně dle jeho upřímného přesvědčení ospravedlňují jednání těch, kdo popravili kněze Jana Želivského. Okamžitě mi v paměti vyvstal satirický román Svatopluka Čecha „Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do patnáctého století“, v němž geniální husitský vojevůdce a čerstvý vítěz v bitvě na Vítkově – v odpověď na páně Broučkův náрек, že on vůbec nepatří do patnáctého století, neboť se narodil až ve století devatenáctém, je tak vlastně prapranukem husitských bojovníků na hoře Vítkov a jenom nepochopitelným zázrakem se dostal do daleké minulosti – praví: „Šílená jest myšlenka, že by člověk dalekých příštích věků přišel mezi dávné předky své, a kdyby se i mohl stát neslýchaný ten div – toho bohdá nikdy nebude, abychom takové měli potomky!... Buď kdo buď, smrti nejohavnější jsi hoden, zbabělče a pokrytče ničemný!... A jsi-li vpravdě Čech, tím spíše musí tě vyhladiti spravedlivý hněv rodáků, jimž

pro hanbu jen žiješ a potupu. Hned poprvé vida tebe, soudil jsem, že sloužíš více břichu svému nežli Bohu, ale nyní poznávám, že nemáš boha žádného, že nic není tobě svato a draho kromě mrzkého prospěchu bídného těla tvého, pro kterýž hotov jsi každému po libosti zapřítí Boha, pravdu, bratry, matku, rod a jazyk svůj. Budiž vyhlazen z této země, kteréž jsi ohavou a poskvrou!“³⁴

Pražský „mistr-fistr“ lumpenburžoazní historiografické ideologie, jak by docela dobře mohli prohlásit radikální táborští kněží, vsutku, nebo se tak alespoň poměrně věrohodně zdá, pokládá za kritérium civilizačního společenského pokroku hodnotové orientace a konzumní ideály takové sociálně historické figury, jakou byl a je a patrně ještě dlouho bude český maloměšťák – jenž se zdá být nesmrtelný stejně jako nesmrtelná teta závist ve stejnojmenné pohádce. Jan Žižka, jak jej vykreslil Svatopluk Čech, se ovšem, bohu budiž žalováno, mýlil, prohlásiv, že není možno, aby rekové z bitvy na Vítkově měli takové potomky, jaké zosobňoval ctihodný domácí pán Matěj Brouček. Slovní pání Broučkové totiž skvěle prospívali i v převratné době husitského revolučního hnutí v sociálně ekonomickém „předpodstatnění“ coby „umírnění kališníci“ stavu měšťanského, kupeckého nebo šlechtického či mezi mistry staroslavné pražské univerzity. Vzpomeňme jenom scénu z filmu „Jan Žižka“, v níž se trocnovský zeman, jenž svého času sloužil coby velitel stráží na dvoře krále Václava čtvrtého, rozhořčuje, že staroměstští konšelé vydali Vyšehrad zrádnému Čeňkovi z Vartemberka. Staroměstský purkmistr mu (ve skvělém hereckém podání Františka Kreuzmanna) vysvětluje, že „všichni dobří lidé v Praze“ – to měli být právě ti čeští „umírnění kališníci“, co využili vypuzení příslušníků německého katolického patriciátu k tomu, aby ovládli radnice a dostali do rukou spolu s obchodem i veškerou hospodářskou moc v obou městech pražských a rozhodně si nepřáli, aby jim „několik štváčů“ kazilo utěšený pohled na zlaťáky přibývající v jejich truhlicích – „si přejí mír a my jsme za Vyšehrad sjednali příměří. Pražané už nechťj prolévati krev, chtějí klid a pořádek“. Onomu dobrému a bohabojnému muži, jenž si tak ošklivil prolévání krve, to samozřejmě vůbec nebránilo ve snaze prolít krev Jana Želivského jakožto „štváčského kněze krvavého“ – plánu, jež ve filmu překazil včasný příchod Žižkův a jenž pak našel reálného praktického naplnění v březnu 1422. Není divu, že jemu a ostatním staroměstským konšelům vmetl Žižka do tváře: „Potřebujete klid a pořádek, aby se mohl vrátit Zikmund, protože se bojíte vlastního lidu víc než nepřítele!“

V roce 2012 obdržel profesor Petr Čornej cenu Učené společnosti v kategorii vědecký pracovník za „mimořádný badatelský přínos českému dějepisectví, jehož výsledky kvalifikovaně otvírá i širší veřejnosti“. V roce 2017 mu pak byla udělena Stříbrná pamětní medaile Senátu. Z toho důvodu je poněkud zvláštní, že „mimořádný badatelský přínos českému dějepisectví“ profesora Petra Čorneje spočívá v tom, že vážený pan profesor nechápe, že Jan Želivský nezosobňoval žádné nejradičálnější politické křídlo v husitském revolučním hnutí, nějaké bolševiky či komunisty první čtvrtiny patnáctého století, nýbrž levicové (či levostředové) křídlo měšťansko-šlechtické a husitsko-kališnické nábožensko-politické strany v Praze.

Když ve známé scéně jednání o vojenské pomoci táboritů Praze zdůrazňuje Jan Želivský, že v Praze nejsou jen bohatí kupci, ale i tisíce chudých bratří, věrných boží pravdě, kteří povstali spolu s tábority proti papeži i proti uherskému a římskému králi, vybídnou jej Jan Bydlinský a Petr Kániš, aby s věrnými božím zákonu přišel na Tábor, neboť „jen Tábor je město spasených, ostatní všechno lehne popelem a nastane konec světa“, na což kněz Jan reaguje slovy: „Blouzníte bratří? Myslíte, že vy sami jediná se ubráníte proti Antikristovi?“ Z toho plyne, že Želivskému byla mnohdy vsutku bláznivá chiliastická proroctví radikálních tábořských kněží zcela cizí, že nesdílel například jejich vize o konci světa a druhém příchodu Krista na svět.

Robert Kalivoda svého času připomenul události z listopadu roku 1419, kdy se ukázalo, že v Praze soustředění venkovští radikálové netrpí provincialismem a jsou si vědomi rozhodující úlohy Prahy pro sjednocení radikálně demokratického hnutí venkovské a městské chudiny. Revolučně demokratická strana pražská tehdy projevila v kritických chvílích revoluční energii, akceschopnost a statečnost, současně však prokázala kromobyčejnou ideologickou slabost a mnohem menší politickou vyspělost než houfy venkovských radikálů. Tato ideologická slabost byla typickým znakem pražské radikální strany v celém dalším průběhu husitského hnutí. Je paradoxní, že Želivský, iniciátor plebejské revoluce v Praze, vynikající praktický politik a vůdce pražské radikální strany, se nedokázal stát rovněž iniciátorem selsko-plebejského programu. Želivský v podstatě vždy zůstal ideologicky na nábožensko-filosofické půdě učeného reformního kacířství a měšťanské opoziční strany, i když byl jasným představitelem plebejských složek Prahy. Radikální strana pražské chudiny byla v neustálé ideologické pasivitě vůči univerzitě a pražské pravici, nedokázala jim čelit vlastní ideologickou koncepcí, ultrareakcionáře z univerzity dovedla poslat do vyhnanství teprve po Želivského smrti, mlčky přihlížela, jak Žižka likviduje v průběhu roku 1421 vůdce selsko-plebejského Tábora. Důsledek toho byl ten, že o necelý rok později (neboli v březnu 1422) Žižka nechává padnout Želivského v Praze, aby byl po čase sám nucen vojensky čelit pražské zradě. V tom byla osudová dialektika husitské revoluce. Tato skutečnost nemůže ubrat nic na osobní velikosti Želivského, jehož jedinečný revoluční heroismus podstatně přispěl k tomu, že Praha zasáhla neobyčejně významně do vývoje husitské demokratické revoluce právě v progresivním smyslu. Je možné i pravděpodobné, že Želivský dokázal maximum toho, co dokázat za dané situace mohl, že koncentrace konzervativně husitských, zvláště reakčně ideologických sil v Praze, odstředivé tendence a neustálé kolísání v jeho vlastní straně, nutnost neustálého překonávání intrik vnitřních nepřátel a udržení určité sociální platformy radikální strany mu přímo znemožňovaly dojít ideologicky dál, než došel. Zůstává však smutnou skutečností, že jeho pád byl umožněn pádem lidového Tábora, který zase umožnila lidová Praha. Nejjistější zárukou síly radikální strany v Praze mohlo být jedině pevné, nerozborné spojenectví a ideová jednota s lidovým Tábořem, třídní ideově politický svazek mezi tábořskou a pražskou chudinou se však utvořit nepodařilo – a historickou odpovědnost za to rozhodně nenesou pouze náboženští a političtí vůdci tábořské chudiny.

Dochované prameny – máme na mysli Želivského dochovaná kázání z let 1418-1419 – nám nedovolují učinit závěr, že by Želivský dospěl ke skutečně revoluční teorii, odlišné od měšťansko-šlechtického kališnického husitismu. Ani ve vrcholném období revoluční činnosti Želivského v Praze a v Čechách, kdy byl Želivský vedoucím činitelem v revoluční Praze, nepřekročil ve své praktické činnosti meze měšťansko-opozičního programu, nebyl tvůrcem revoluční selsko-plebejské ideologie a nelze jej ztotožňovat s jejími skutečnými původci, jimiž byli právě tábořští radikálové.

Je zajisté možné pokládat pád Želivského v Praze za thermidor husitské revoluce, zároveň je však třeba říci, že tento thermidor byl připraven událostmi z listopadu 1419, kdy Praha uzavřela zrádné a pro sebe samu zcela pochybné příměří s královskou stranou a tento výsledek listopadových bojů měl rozhodující vliv na další průběh husitské revoluce. Ačkoliv měla radikální husitská strana v Praze přímo ve městě své venkovské spojence, nedokázala strhnout na sebe hegemonii v Praze, kapitulovala před měšťanskou pravicí a znemožnila tak dosáhnout cíle soustředění chudiny pražské a venkovské. Načež od této chvíle vznikla hluboká roztržka mezi Prahou a lidovým radikalismem venkovským – radikální husitská strana v Praze se ukázala neschopnou postavit se do čela celonárodního lidového hnutí a sehrát pozitivní roli v dalším utváření selsko-plebejského husitismu, čímž mimoděk spoluurčila svůj vlastní politický osud.³⁵

Je vidět, že byla kdysi doba, kdy čeští historici dokázali hodnotit dějnotvornou úlohu Jana Želivského objektivně prizmatem světonázorového obsahu kategorií materialistické dialektické logiky, aniž by se museli uchýlovat k idiotskému havlovskému moralizování dějin husitského revolučního hnutí pomocí přihlouplých povídaček o „knězi krvavém, jenž svojí vinou ztratil přízeň nebes“. Vážený pan „mistr-fistr“ lumpenburžoazní historiografické ideologie je zajisté upřímně přesvědčen, že systém kapitalistického vykořisťování je společenský řád odpovídající věčné a neměnné lidské přirozenosti, jinak by nebyl vysokoškolským profesorem a nedostával by od vládnoucí mafiánské lumpenburžoazní oligarchie ceny a pamětní medaile za své aktivní patolízalské přisluhování. A právě proto je naprosto groteskní, že vážený pan profesor Čornej není schopen zkritizovat sociálně historickou roli Jana Želivského z hlediska modelu a principů buržoazního liberálně demokratického sociálně ekonomického a sociálně politického uspořádání společenského života a vývoje. Za to, že Želivský nikdy nebyl schopen iniciovat v podmínkách Prahy vznik ani jednoho zárodku postfeudálních vlastnických struktur, které by využívaly kapitalistické manufakturní sociálně ekonomické a třídně sociální dělby práce, přestože objektivní dějnotvorná role husitství spočívala právě v tom a tyto sociálně ekonomické formy se slibně rozvíjely v italské Florencii i dalších severoitalských městech již ve čtrnáctém století. Tato kritika ovšem v ještě daleko větší míře dopadá na ony „umírněné kališníky“, kteří nesou právní, mravní i politickou odpovědnost za ničemnou a podlou justiční a politickou vraždu na nejušlechtlejším člověku, jenž žil po Husově smrti v období husitských válek v Praze, neboť tato odporná vražda otevírala cestu k lipanské bitvě a za padesát let po ní k přeměně feudálního poddanství na nevolnictví, neboli, jak říkal František Palacký, k „porobení lidu selského“. Ačkoli husitská demokratická revoluce nabízela alespoň zpočátku před českými zeměmi jinou historickou vývojovou perspektivu, než cestu vedoucí k Lipanům a Bílé Hoře.

Odkazy na citovanou literaturu, poznámky

- 1) Kejř, J.: Husité; Panorama, Praha 1984, str. 214.
- 2) Viz Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě; Nakladatelství B. Kočí, Praha 1921, str. 584.
- 3) Tamtéž.
- 4) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa do roku 1437; Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1971, str. 306. Srovnej Vavřinec z Březové: Husitská kronika; Svoboda, Praha 1979, str. 240-243. Srovnej též Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 573.
- 5) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa do roku 1437, v citovaném vydání str. 306-307. Srovnej Vavřinec z Březové: Husitská kronika, v citovaném vydání str. 259. Srovnej též Palacký, F.: Dějiny..., citovaném vydání str. 579-580.
- 6) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 304. Srovnej Palacký F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 581-583. Zmiňovaná papežská bulla, která volala do boje veškeré křesťanstvo „k vykořenění husitů, viklefistů a jiných kacírů“, nesla název „Omnium plasmatoris domini“ (což by se snad dalo přeložit jako „Všem stvořením božím“) a papež ji slavnostně vyhlásil v březnu 1420. (Viz Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 539.) O tom, že kupříkladu slovatný mistr Vavřinec z Březové měl vskutku v hluboké a upřímné nelásce tábority a mezi nimi obzvláště radikální kněze, hlásající

chiliastické vize o „skonání věků, konci světa a příchodu božího království“, se lze lehce přesvědčit na desítkách stránek jeho „Husitské kroniky“.

7) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání například str. 296 a str. 301.

8) Viz Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 583.

9) Srovnej tamtéž, str. 591.

10) Srovnej Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 307-308.

11) Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 583.

12) Tamtéž, str. 584.

13) Viz především Pekař, J.: Žižka a jeho doba; Odeon, Praha 1992, díl třetí, str. 142-150. Viz též Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 583-584. Srovnej Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 307.

14) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 307. Srovnej Pekař, J.: Žižka... díl třetí, v citovaném vydání str. 142-150. Srovnej též Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 584.

15) Viz ještě jednou první odstavec našeho článku spolu s poznámkami číslo dvě a tři.

16) Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 307.

17) Viz Macek, J.: Tábor v husitském revolučním hnutí II. díl; NČSAV, Praha 1955, str. 291-372.

18) Palacký, F.: Dějiny národu českého... poznámky, v citovaném vydání str. 194, jedná se o poznámku číslo 583.

19) K tomu Palacký podotýká: „Nový to důkaz, že předchůdce páně Haškův, Jan Hvězda z Vícemilic, nevelmi poctivě z hejtmanství svržen byl“ (Palacký, F.: Dějiny národu českého... poznámky, v citovaném vydání str. 194, jedná se o poznámku číslo 585).

20) K tomuto místu Palacký poznamenává: „Důležité jest toto vyznání, jakožto důkaz, že kněz Jan a učedníci jeho skutečně horlili proti pikartům neboli zapíratelům transsubstanciace.“ (Tamtéž, poznámka číslo 586.)

21) Porovnej s článkem o Janu Želivském na nezávislé internetové encyklopedii.

22) Textová pasáž naší studie zahrnující vypravování kněze Viléma – viz Palacký, F.: Dějiny..., v citovaném vydání str. 584-586.

23) Viz Kavka, F. – Buchvaldek, M.: Dějiny Československa..., v citovaném vydání str. 307.

24) Předchozích pět odstavců textu naší stati viz tamtéž, str. 307-311.

25) Pekař, J.: Žižka... díl třetí, v citovaném vydání str. 150.

26) Viz Vavřinec z Březové: Husitská kronika, v citovaném vydání str. 373 – jedná se o poznámku k odstavci textu číslo 107, jenž se v kronice nalézá na str. 259. Závěr uvedeného textového fragmentu, v němž je zmínka o tom, jak vážený profesor Pekař vysoce hodnotil páně Haškovu sociálně politickou aktivitu, si může laskavý i nelaskavý čtenář porovnat s v předešlých poznámkách již zmiňovanou kapitolou třetího dílu Pekařova „Žižky...“ na str. 142-150. Kvůli objektivitě jsme ovšem zároveň nuceni uvést, že v článku o „životním díle“ pana Haška, jež lze lehce nalézt po zadání příslušného hesla na nezávislé internetové encyklopedii, se praví, že „dle některých historiků je podíl pana Haška na smrti Jana Želivského sporný“. V téže stati zároveň stojí, že v červnu roku 1422 se pan Hašek zúčastnil čáslavského sněmu, na němž podpořil zvolení Zikmunda Korybutoviče zemským správcem v Čechách, načež mu Korybutovič udělil hodnost kutnohorského mincmistra, což byl post zajisté velice výnosný: to už stálo za to přistoupit k nábožensko-politické straně stoupenců přijímání svátosti oltární pod obojí způsobou – již jsme se zmínili, že ona „věrnost kalichu“ vydržela naší ozdobě veškerých rytířských ctností asi tak dva až tři roky. Že by pan Hašek

obdržel funkci „ministra financí“ v husitských Čechách pouze za podporu Korybutovičovy volby?

27) Viz článek pod příslušným názvem na www.wikipedia.cz. K podobnému závěru vede i stať o Janu Želivském, kterou lze také bez problémů nalézt na nezávislé internetové encyklopedii.

28) Pekař, J.: Žižka..., díl třetí, v citovaném vydání str. 11.

29) Tamtéž, díl první, str. 102-103, srovnej se str. 243 tamtéž – poznámka číslo 1.

30) Viz tamtéž.

31) Tyto údaje uvádíme podle článku, jež lze objevit na nezávislé internetové encyklopedii.

32) Viz Pekař, J.: Žižka..., díl třetí, v citovaném vydání str. 11-17.

33) Viz tamtéž, str. 16.

34) Čech, S.: Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do patnáctého století; Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1968, str. 164-165.

35) Viz Kalivoda, R.: Husitská ideologie; NČSAV, Praha 1961, str. 320-415.

(Zpracováno 6.-20. října 2019.)